
ПРАВА НА ЧОВЕКА

ДЕЛОТО *ЙОРДАНОВ И ДР. СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ*

Трето отделение

(жалби № 265/17 и № 26473/18)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

26 септември 2023 г.

Настоящото решение ще стане окончателно съобразно разпоредбите на чл. 44, т. 2 от Конвенцията. То може да претърпи редакционни промени.

По делото *Йорданов и др. срещу България*

Европейският съд по правата на човека (Трето отделение), заседаващ като камера в състав:

Пер Пастор Виланова (Pere Pastor Vilanova), *председател*,

Йолиен Шукинг (Jolien Schukking),

Йонко Грозев (Yonko Grozev),

Дариан Павли (Darian Pavli),

Йоанис Ктистакис (Ioannis Ktistakis),

Андреас Зюнд (Andreas Zünd),

Одни Мьотл Артнардотир (Oddný Mjöll Arnardóttir), *съдии*,
и Милан Блашко (Milan Blaško), *секретар на отделението*,

като взе предвид:

жалбите (№ 265/17 и № 26473/18) срещу Република България, подадени в Съда съгласно чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от три физически лица (с различни националности, както е посочено в приложената таблица) и едно дружество със седалище в България („жалбоподателите“) на различните дати, посочени в приложената таблица;

решението да се съобщи на българското правителство („правителството“) за оплакванията, отнасящи се до отнемането на активите на жалбоподателите по Закона за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество, както и решението на Съда да обяви за недопустими жалбите в останалите им части;

факта, че белгийското правителство не се е възползвало от правото да представи писмени бележки предвид белгийското поданство на един от жалбоподателите – г-н Р. Йорданов (вж. приложената таблица);

становищата на страните;

и след обсъждане в закрито заседание на 5 септември 2023 г. постанови на същата дата следното решение.

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Делото се отнася до отнемането от държавата на активи, за които се твърди, че са „незаконно придобити“, и поражда въпроси по-специално по чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

ПО ФАКТИТЕ

2. Данните на жалбоподателите, както и имената на процесуалните им представители пред Съда са посочени в приложение.

3. Правителството се представлява от агентите си г-жа И. Станчева-Чинова и г-жа А. Панова от Министерството на правосъдието.

4. Фактите по делото може да бъдат обобщени, както следва:

1. Жалба № 265/17 – Йорданов срещу България

5. През 2008 г. жалбоподателят – сам или чрез дружество, контролирано изцяло от него, придобива поземлени имоти, за които се смята, че са на стойност около 496 000 лв., равни на около 254 000 евро. Поради това, че българските данъчни власти нямат информация за дохода, придобит от него през предходните години, те му отправят запитване за финансовото му положение. В отговор жалбоподателят представя на данъчните власти митнически декларации, показващи, че между 2005 и 2008 г. е внесъл 345 000 евро в България. В отговор на допълнително запитване за произхода на парите жалбоподателят обяснява, че е получил до-

ходи в Белгия, където преобладаващо е пребивавал, и представя множество документи в подкрепа на това твърдение. Някои от тези документи – договори, по силата които други лица се съгласяват да му платят за различни услуги, се оказват подправени. На този етап се установява също, че жалбоподателят никога не е декларирал доход в Белгия и не е плащал там подоходен данък.

6. Вследствие на това жалбоподателят е обвинен в избягване на плащане на данък върху дохода в размер на 90 000 лв. (46 000 евро) върху сумата, която е внесъл в България, както и в ползването на подправени документи. Той е признат за виновен по обвиненията с присъда на Търговищкия окръжен съд от 20 ноември 2012 г. Поради това, че междувременно е заплатил дължимия данък, той е освободен от наказателна отговорност и му е наложена глоба в размер на 4000 лв. (2046 евро).

7. През 2013 г. Комисията за отнемане на незаконно придобито имущество (наричана по-нататък „Комисията“) открива производство по Закона за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество от 2012 г. (наричан по-нататък „Законът от 2012 г.“, вж. § 28 и следващите по-долу) срещу жалбоподателя, съпругата му и притежаваното от него дружество, което е придобило някои от недвижимите имоти. Комисията разследва техните доходи и разходи между 2003 и 2013 г. и през март 2014 г. внася в съда иск за отнемане на имущество. Тя иска отнемане на апартамент, на няколко превозни средства, на парични суми в банковите сметки на ответниците, на стойността на дялове в дружества – собственост на ответниците, както и на притежаваните от тях парцели и паричната равностойност на други парцели, които междувременно са били препродадени на трети лица.

8. Искането за отнемане е уважено от националните съдилища – по-конкретно с решение на Търговищкия окръжен съд от 26 юни 2015 г., решение на Варненския апелативен съд от 10 февруари 2016 г. и окончателно определение на Върховния касационен съд (наричан по-нататък „Върховният съд“) от 23 юни 2016 г., с което въззивното решение не е допуснато до касационно обжалване. Съдилищата постановяват отнемане на имущество, притежавано от жалбоподателя, на стойност 37 212 лв. (19 034 евро), както и на имущество, притежавано съвместно от жалбопо-

дателя и съпругата му, на стойност 53 013 лв. (27 116 евро); останалото отнето имущество принадлежи на дружеството на жалбоподателя, което само по себе си не е жалбоподател в настоящото производство.

9. Съдилищата се позовават на информация, изпратена от белгийските власти в рамките на процедура за взаимна правна помощ. Според тази информация жалбоподателят е разследван в Белгия за престъпления, предполагаемо извършени през февруари 2011 г., а именно – трафик на хора с цел трудова експлоатация, търговия на черния пазар и нарушения на трудовото законодателство. Освен това той бил заподозрян в пране на пари и нарушения на данъчното законодателство, извършени на неуточнени дати. По-конкретно жалбоподателят е водел в Белгия български работници, които след това са работили там в дружества, собственост на жалбоподателя, без трудови договори. Твърди се, че по този начин жалбоподателят е спечелил повече от 1 150 000 евро, които никога не е декларирал като доход в Белгия. През 2011 г. жалбоподателят признава, че е използвал приходите от дружествата си в Белгия за покриване на ежедневните си разходи, за финансиране на политическа партия и за придобиване на превозни средства и недвижимо имущество в България.

10. Българските съдилища обаче посочват, че няма данни жалбоподателят да е бил официално обвинен или осъден в Белгия, поради което не е доказано, че е участвал в описаните по-горе незаконни дейности.

11. В производството за отнемане на имущество жалбоподателят твърди, че между 1999 и 2007 г. брат му му е подарил парични суми на обща стойност 900 000 лв. (460 000 евро), но единственото доказателство, представено в това отношение, е изявление на брат му, което не доказва нито самите дарения, нито законния произход на парите. Макар жалбоподателят да споменава, че свидетели биха могли да потвърдят действителното предаване на парите, той не оспорва липсата на разпореждане на Търговическия окръжен съд за разпит на тези свидетели и не повдига този въпрос в последващите си жалби.

12. Освен това жалбоподателят и съпругата му твърдят, че са получавали възнаграждение като управители на притежаваните от тях дружества в Белгия, както и дивиденди. Тези твърдения от-

ново се основават на техните изявления, както и на изявленията на техните дружества и служители, и не са подкрепени с допълнителни доказателства, като например записвания в счетоводните книги на дружествата; не е доказано и че финансовото състояние на дружествата е позволявало изплащането на такива суми. Жалбоподателят и съпругата му са подали декларации за данък върху дохода в България и Белгия, в които са декларирали значителни доходи за периода 2006–2013 г., но това е направено едва през 2014 г., след образуването на производството за отнемане на имущество, и не доказва нищо за действителния източник на доходите им или за законния им произход. Ищецът твърди, че е получавал и наем от няколко притежавани от него превозни средства, но не е доказал това. Освен това, макар да е установено, че през 2008 г. жалбоподателят и съпругата му са внесли в България 345 000 евро, за които се твърди, че са придобити от стопанска дейност в Белгия, в наказателното производство срещу жалбоподателя вече е установено, че документите за това какъв би могъл да бъдат законният произход на тази сума, са подправени (вж. § 5 по-горе); следователно законният произход на тези пари не е доказан. Накрая, предоставената от белгийските власти информация (вж. § 9 по-горе) опровергава твърденията на жалбоподателя, че е получил законни доходи чрез дружествата си в Белгия.

13. В съответствие с това съдилищата заключават, че през разглеждания период жалбоподателят и съпругата му са имали само малък доход от законни източници, а именно 5800 лв. (равностойността на 2966 евро), получени от продажбата на автомобил през 2005 година.

14. В същото време през разглеждания период те са похарчили повече от 1 600 000 лв. (818 000 евро) – сума, която включва, наред с другото, ежедневните им разходи (изчислени въз основа на статистически данни за средните разходи на домакинство в Белгия) и цената на имуществото, придобито от тях и от дружеството на жалбоподателя.

15. Като се има предвид много ниският им законен доход, се стига до заключението, че цялото имущество – предмет на искането за отнемане, е придобито по незаконен начин, а именно с доходи, за които не е доказан законен източник.

16. На възражението на жалбоподателя, че не е установена връзка между престъплението, за което е осъден, и имуществото, чието отнемане се иска, Варненският апелативен съд и Върховният съд отговарят, че такава връзка не се изисква: съгласно Закона от 2012 г. всяко установяване на престъпна дейност е само отправна точка, която позволява на Комисията да започне проверка, докато предпоставките за самото отнемане са „отделени“ от наказателното производство и неговия изход.

II. Жалба № 26473/18 – Бозаджиева и др. срещу България

17. С присъда на Разградския окръжен съд от 26 март 2014 г., влязла в сила на неуточнена дата, първата жалбоподателка, г-жа Невин Бозаджиева, е осъдена за две престъпления. На първо място – въпреки че между 2008 и 2013 г. чрез системите Western Union и MoneyGram е получила множество плащания от лица, живеещи в чужбина, на обща стойност около 163 000 евро, тя не е декларирала тези доходи пред данъчните органи, избягвайки плащането на данък върху доходите в размер на общо 52 317 лв. (26 760 евро). На второ място – между 2008 и 2011 г. първата жалбоподателка е получила чрез измама детски надбавки в размер на 2300 лв. (1176 евро), въпреки че предвид гореописаните доходи не е имала право да ги получава (впоследствие надбавките са били възстановени на компетентния държавен орган). По време на съдебното производство първата жалбоподателка приема фактите, както са изложени в обвинителния акт, и се съгласява да бъде осъдена по съкратена процедура.

18. Поради това, че престъпленията попадат в обхвата на Закона от 2012 г., през 2014 г. Комисията образува производство срещу жалбоподателката, нейния съпруг (г-н Гюлвер Хасан, „вторият жалбоподател“) и притежаваното от него дружество („Руж-Дил“ ЕООД, „третият жалбоподател“), за да провери финансовото им състояние в периода 2004–2014 г. През 2015 г. Комисията внася иск срещу тях, като иска да бъдат отнети следните активи: апартамент в Разград и няколко поземлени имота, някои от които с построени върху тях сгради; парични суми, получени от продажбата на други поземлени имоти и автомобил; стойността на дяловете на втория жалбоподател в третия жалбоподател (дружество) и парични вноски в дружеството от негова

страна; парични суми, внесени от първия и втория жалбоподател в множество банкови сметки; и парична сума, равна на остатъка от 163 000 евро, получени от първата жалбоподателка, т.е. минус инвестициите в описаните по-горе активи. Според Комисията към момента на подаване на иска за конфискация общата стойност на активите, на които се иска конфискация, е била 535 624 лв. (около 274 000 евро).

19. Жалбоподателите оспорват искането за отнемане, като твърдят, че имуществото им е законно придобито, че властите трябва да докажат евентуалната му незаконност и че Комисията неправилно прилага фактическата презумпция, съдържаща се в чл. 1, ал. 2 от Закона от 2012 г. (вж. § 38 по-долу).

20. С решение от 19 октомври 2016 г. Разградският окръжен съд отхвърля искането за отнемане, като приема, че макар произходът на дохода от 163 000 евро (получен от първата жалбоподателка между 2008 и 2013 г.) да не е установен, това не означава, че този доход е незаконен.

21. На 24 февруари 2017 г. обаче Варненският апелативен съд отменя това решение и уважава искането за отнемане в неговата цялост.

22. Той отбелязва, че ключовият въпрос, поставен пред него, е дали парите, получени от първата жалбоподателка от чужбина – общо 163 000 евро, може да се смятат за пари със законен произход, по-специално дали жалбоподателите могат да докажат законно основание за получаването им. Жалбоподателите твърдят, че парите са от подаръци по повод на бракове и други семейни тържества, както и от заеми. Варненският апелативен съд обаче смята, че тези необосновани твърдения не са достатъчни, за да докажат законния произход на парите, нито констатацията на данъчните власти, че парите са облагаем доход, може да докаже такъв произход.

23. По този начин през разглеждания период първият и вторият жалбоподател са получили приходи в размер на около 62 500 лв. (32 000 евро) със законен произход – от заплати, от продажба на различни активи и от банкови заеми. През същия период ежедневните и извънредните разходи на жалбоподателите са възлизали на 118 010 лв. (60 360 евро), а стойността на придобитите от тях активи е била оценена на 555 955 лв. (284 000 евро).

Гореизложеното означава, че несъответствието между законните им доходи и разходите им е възлизало на 681 117 лв. (348 400 евро).

24. Горните съображения означават, че предпоставките за отнемане са били изпълнени.

25. С окончателно определение от 6 декември 2017 г. Върховният съд не допуска до разглеждане касационната жалба на жалбоподателите. Той повтаря, че Законът от 2012 г. не изисква връзка между предикатното престъпление и имуществото, което трябва да бъде отнето, тъй като се отнася до всички незаконно придобити активи, а не непременно до приходите от престъпление.

26. След приключване на производството по отнемане на имущество три от отнетите поземлени имоти, със сгради върху тях, са обявени на публична продажба и са продадени на трети лица. Останалите активи не са били обект на принудителни мерки. От жалбоподателите не е събрана никаква част от дължимите парични суми.

ПРИЛОЖИМА ПРАВНА РАМКА **ЗАКОНЪТ ОТ 2012 година**

А. Приемане на Закона от 2012 година

27. Законът за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност, наричан по-нататък „Законът от 2005 г.“, е приет през 2005 година. Той предвижда отнемането на приходи от престъпления и по този начин изисква присъда, както и (в съответствие с практиката на националните съдилища) причинно-следствена връзка между извършеното престъпление и имуществото, което подлежи на отнемане. Относителните разпоредби на Закона от 2005 г. са описани по-подробно в делото *Тодоров и др. срещу България* (№ 50705/11 и шестима други, § 90–110, 13 юли 2021 г.).

28. Законът от 2005 г. е отменен през 2012 г., когато е приет Законът за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество (наричан по-нататък „Законът от 2012 г.“). Основната новост в Закона от 2012 г. е, че той предвижда отнемане на

„незаконно“ имущество, а не непременно на приходи от престъпление. В мотивите, придружаващи законопроекта в парламента, необходимостта от Закона от 2012 г. се обяснява по следния начин:

„[Промените в България през 90-те години на ХХ век] улесниха [развитието] на организирани престъпни структури, които да противодействат на демократичното функциониране на обществото и да влияят негативно на обществената среда, налагайки корупционни практики. Усещането за недосегаемост и безнаказаност силно ерозираха чувството за справедливост и принципа за върховенството на закона. Това имущество открито стои пред очите на обществото като „необяснимо богатство“.

(...)

За българските граждани корупцията категорично се очертава като най-важния проблем, пред който е изправена страната. (...) Безусловно необходим е институционален подход, който да се противопостави на корупционните мрежи и практики.

(...)

Предложеният законопроект е решителна стъпка за преодоляване на този дефицит на антикорупционни мерки [и цели] пресичане на възможности организираната престъпност да бъде източник на корупция в нейните разновидности.

Конфискацията на имущество с неустановен произход се приема в Европа и в света за ефикасно средство за борба срещу организираната престъпност и корупцията. (...) По този начин и с предвиждане на гаранции за защита на правата на добросъвестните граждани ще е възможно да се постигне напредък в борбата срещу престъпността, лишавайки я от печалбата, което е основен мотив за нейното съществуване.

Прилагането на гражданска конфискация е друга форма на защита на обществените интереси, различна от наказателното преследване. При гражданската конфискация не са решаващи авторството на престъпното деяние и вината на извършителя. Отнемането на имуществото не е наказание на виновното лице, а мярка за защита на обществения интерес. Тя действа възпиращо на правонарушителите, като превръща принципа „Престъплението не обогатява“ в реалност“.

29. Като основен недостатък на Закона от 2005 г. е идентифицирана необходимостта да се изчака приключването на наказателното производство срещу подсъдимия, за да се пристъпи към искане за отнемане (вж. *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 102). Смята се, че фактът, че осъдителна присъда е предпоставка за предявяване на иск за гражданска конфискация, често прави намесата на държавата „неефективна“.

30. Впоследствие българското правителство твърди – например пред Комитета на министрите на Съвета на Европа в контекста на неговия надзор върху изпълнението на решението на Съда по делото *Димитрови срещу България* (№ 12655/09, 3 март 2015 г.), – че целта на Закона от 2012 г. е „да се бори с корупцията и организираната престъпност, като даде възможност на държавата да възстанови имущество, придобито от престъпна дейност или административни нарушения“ (вж. Доклада за действие ДН-ДД (2017) 740).

31. С решение от 13 октомври 2012 г. българският Конституционен съд приема, че общият подход на Закона от 2012 г. е в съответствие с разпоредбите на Конституцията, гарантиращи правото на собственост (Решение № 13/13.10.2012 г. по к. д. № 6/2012 г.). Той постановява по-специално следното:

„Предмет на отнемане по ЗОПДНПИ обаче не е собствеността, придобита от законови източници, а собственост с незаконен произход. (...) Законът цели преодоляване на последиците от неоправданото забогатяване за сметка на други лица или обществото като цяло, забогатяване от извършването на дейност, която поначало е забранена“.

Конституционният съд дава примери за такива забранени дейности – избягване на данъчно облагане, контрабанда, корупция, трафик на хора или наркотици, кражби в големи размери, като посочва, че производството за отнемане на имущество по Закона от 2012 г. няма за цел да установи подробности за тези дейности.

32. Освен това Конституционният съд смята, че Законът от 2012 г. е бил достатъчно ясен и последиците му са били предвидими:

„[Не е вярно], че за адресатите на [Закона от 2012 г.] не е ясно с какво поведение биха избегнали стълкновение с нормите на

оспорения закон – те не трябва да се обогатяват с имущество, придобито от дейност, намираща се извън закона. (...)

След като източниците на правомерно обогатяване може да се извлекат от Конституцията и законите, неустановяването на такива източници, което по същество е равносилно на тяхната липса, логически води до заключение за незаконен произход на съответното увеличение в имуществото на проверяваните лица“.

33. Въпреки това Конституционният съд посочва, че оценява Закона от 2012 г. абстрактно и че това не освобождава компетентните държавни органи от задължението им да извършват преценки и да вземат решения с оглед на конкретните обстоятелства по всеки случай.

34. Накрая Конституционният съд смята, че предишният подход по Закона от 2005 г. е бил неефективен в някои случаи:

„...например, когато доказателствата категорично указват на незаконен източник на определено имущество, но същевременно са недостатъчни за постановяване на осъждане за установено по несъмнен начин престъпно деяние, както и когато възникне временна или постоянна преграда за развитието на наказателното производство в случаите на смърт на дееца, амнистия, изтичане на давностния срок за наказателно преследване, наличието на имунитет, обективна невъзможност деецът да бъде намерен, за да участва в наказателния процес, настъпило разстройство на съзнанието на дееца, изключващо вменяемостта, и т.н.“.

35. Органът, отговарящ за образуването и провеждането на производствата по Закона от 2012 г., е Комисията за отнемане на незаконно придобито имущество („Комисията“).

36. Законът от 2012 г. остава в сила до 2018 г., когато е отменен с приемането на Закона за противодействие на корупцията и отнемане на незаконно придобито имущество (наричан по-нататък „Законът от 2018 г.“). Законът от 2018 г. предвижда по същество същия механизъм за отнемане на незаконно придобито имущество, а именно на имущество, „за придобиването на което не е установен законен източник“ (чл. 5, ал. 1), и не изисква наказателно осъждане.

37. Понастоящем се смята, че Законът от 2018 г., ведно с други закони, транспонира в българското законодателство Директива 2014/42/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от

3 април 2014 г. относно обезпечаването и конфискацията на средства и облаги от престъпна дейност (вж. § 59–63 по-долу).

В. Материалноправни разпоредби

38. Законът от 2012 г. определя незаконно придобитите активи като „имущество, за придобиването на което не е установен законен източник“ (чл. 1, ал. 2). Тежестта за доказване на „законността“ на техните активи е върху ответниците (*Решение № 1/06.01.2017 г. на Великотърновския апелативен съд по гр. д. № 254/2016 г.; Решение № 85/06.06.2017 г. на Варненския апелативен съд по в. гр. д. № 167/2017 г.; Решение № 147/16.09.2019 г. на ВКС по гр. д. № 1998/2018 г.; Определение № 103/21.03.2022 г. на ВКС по гр. д. № 3979/2021 г.*). Тази фактическа презумпция за незаконност на имуществото е счтена от Конституционния съд в решението му от 13 октомври 2012 г. (вж. § 31 по-горе) за оправдана, тъй като улеснява установяването на истината и представлява „пропорционално средство за постигане на конституционно защитимата цел на закона“.

39. Целта на Закона от 2012 г., както е обяснено в чл. 3, ал. 1, е „да се защитят интересите на обществото чрез предотвратяване и ограничаване на възможностите за незаконно придобиване на имуществото и разпореждането с него“. Съгласно чл. 3, ал. 2 законът трябва да се прилага, като се зачитат правата на засегнатите лица и се избягва всякакъв „риск от несправедливост“.

40. Отнемане може да бъде претендирано след повдигане на обвинение срещу ответника, ако то се отнася до престъпленията, изброени в чл. 22, ал. 1 от Закона от 2012 г. Списъкът до голяма степен е същият като този в чл. 3, ал. 1 от Закона от 2005 г. (за повече подробности вж. *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 95), като са добавени някои корупционни престъпления, престъпления срещу данъчната и фискалната система и трафикът на хора. По силата на чл. 22, ал. 2 производство за отнемане на имуществото може да бъде образувано и когато поради амнистия, изтичане на давност, смърт или невменяемост на дееца не му е било повдигнато официално обвинение, не е било образувано наказателно производство или висящото производство е било прекратено; национален съд е приложил тази разпоредба, като е отбелязал, че има „налични данни“, че престъпление може все пак да е било извършено

(Решение № 7/06.01.2020 г. на Пловдивския окръжен съд по гр. д. № 1121/2017 г.).

41. Производство за отнемане на имущество може да започне и когато с окончателно решение на съответните органи е установено, че е извършено административно нарушение, което е довело до значителна облага – най-малко 150 000 лв. (76 700 евро), намалена на 100 000 лв. (51 150 евро) през 2016 г. – и когато тази облага не може да бъде отнета от държавата по друг начин.

42. Комисията трябва да установи „значително несъответствие“ между приходите на ответника и стойността на придобитото имущество – в размер най-малко на 250 000 лв., равностойни на 128 000 евро (намалени на 150 000 лв., или 76 700 евро, през 2016 г.), за целия проверяван период. Всеки актив трябва да бъде оценен за тази цел, като се вземе предвид действителната му пазарна стойност към момента на придобиването или отчуждаването му. В решението си от 13 октомври 2012 г. (вж. § 31 по-горе) Конституционният съд отбелязва, че това, което трябва да се установи, е имуществото на ответника в началото и в края на проверявания период, всяко увеличение на това имущество от законни източници, както и разходите на ответника.

43. Съгласно Закона от 2012 г. „незаконно придобитото имущество“ подлежи на отнемане (чл. 62). По-конкретно, националните съдилища трябва да сравнят „нетния доход“ на ответника – общия му доход, намален с ежедневните разходи и извънредните разходи, като например плащането на данъци – и стойността на активите, придобити през проверявания период.

44. Параграф 1 от допълнителните разпоредби на Закона от 2012 г. съдържаше неизчерпателен списък на законните източници на доходи – като възнаграждение по трудово правоотношение; чистия доход от предприемаческа дейност, дивиденди и лихви; наем от имущество, придобито със законни доходи; печалби от лотарийни и спортни залагания; суми, получени от продажбата на имущество, придобито със законни доходи; и съдебни решения.

45. „Незаконно придобито имущество“ за целите на закона може да включва имущество, придобито от съпруга или ненавършилите пълнолетие деца на обвиняемия, както и имущество, при-

добито незаконно от юридическо лице под контрола на обвиняемия (чл. 63 и 66).

46. Правото на държавата да отнеме или да поиска отнемане на дадено имущество изтича десет години след придобиването му (чл. 73 от Закона от 2012 г.).

С. Тълкувателно решение № 4 от 7 декември 2018 г.

47. Поради това, че производството за отнемане по Закона от 2012 г. може да бъде образувано след повдигане на обвинение срещу ответника и не е необходимо да се изчаква произнасянето на осъдителна присъда от наказателните съдилища (вж. § 40 по-горе), практиката на националните съдилища първоначално се различава по отношение на това дали отнемане все още може да бъде търсено в случаите, когато наказателното производство е било прекратено след образуването на производство за отнемане на основание, което не е сред изброените в чл. 22, ал. 2 от Закона (вж. § 40 по-горе), включително когато наказателното производство е завършило с оправдателна присъда.

48. Въпросът е уреден с тълкувателно решение на Върховния съд, което има задължителна сила – *ТР № 4/07.12.2018 г. по тълк. д. № 4/2016 г. на ОСГК*). Върховният съд постановява, че прекратяването на наказателното производство на основание извън изброените в чл. 22, ал. 2 представлява абсолютна процесуална пречка за отнемане. Това е така, тъй като, за да остане пропорционална намесата в правото на собственост, отнемане може да се иска по Закона от 2012 г. само срещу лица, отговарящи на изискванията, които са позволявали образуването на такова производство. Противното би означавало, че „законът не предвижда връзка между извършването на престъпления и възможността да се иска конфискация“. Върховният съд смята за значим факта, че правителството е твърдяло (например пред Комитета на министрите на Съвета на Европа), че Законът от 2012 г. има за цел да подпомогне борбата с корупцията и организираната престъпност (вж. § 30 по-горе).

49. Върховният съд отбелязва освен това, че Директива 2014/42/ЕС на ЕС за обезпечаване и конфискация на средства и облаги от престъпна дейност (вж. § 59–63 по-долу) предвижда минимални стандарти, гарантиращи правата на засегнатите лица,

като например наличието на осъдителна присъда. Ако се приеме, че националните съдилища могат да постановят отнемане по силата на Закона от 2012 г. дори когато няма осъдителна присъда, това би означавало да се изоставят тези гаранции.

50. На 10.12.2018 г., три дни след постановяването на горепосоченото тълкувателно решение, член на парламента внесе законопроект за изменение на Закона от 2018 г. (вж. § 36 по-горе). Законопроектът, който е приет на 20.12.2018 г., предвижда, че: (1) прекратяването на наказателното производство срещу обвиняемите в производство за отнемане на имущество, включително в резултат на оправдателна присъда, не изключва правото на държавата да иска отнемане на имущество (чл. 153, ал. 6 от Закона от 2018 г.), и (2) горното правило се прилага и за всякакви производства за отнемане на имущество по Закона от 2012 г. (§ 5, ал. 2 от преходните и заключителните разпоредби на Закона от 2018 г.).

51. Горепосочените изменения са обосновани с твърдението, че това е било „действителното намерение на законодателя“ при приемането на Закона от 2012 г.

D. Процедура

52. След като бъде уведомена от други компетентни органи, че са налице основания за започване на производство за отнемане, Комисията започва проверка в една от своите териториални служби, за да установи имуществото, приходите и разходите на проверяваното лице. На този етап тя може да поиска налагането на обезпечения и други привременни мерки. След налагането на такива мерки Комисията е длъжна да разкрие на проверяваните лица събраните от нея доказателства и да им даде възможност да направят възражения или да представят допълнителни доказателства. Въз основа на констатациите от проверката си Комисията взема решение за прекратяване на производството или за подаване на иск за отнемане.

53. Искането за отнемане се разглежда от съдилищата в публично заседание по правилата на гражданския процес на до три съдебни инстанции.

54. Отнетото имущество може да бъде използвано от държавата за обезщетяване на жертвите на престъплението, извършено

от ответника, ако останалото му имущество е недостатъчно за това (чл. 90а от Закона от 2012 г.).

55. Държавата отговаря за всички вреди, причинени от незаконосъобразни решения или действия на нейни органи, по Закона от 2012 г. (чл. 91).

I. Граждански процесуален кодекс (ГПК)

56. Член 303, ал. 1, т. 7 ГПК предвижда, че заинтересована страна може да поиска възобновяване на гражданско производство по дело, по което „Европейският съд по правата на човека с окончателно решение е установил нарушение на [Конвенцията]“ и е необходимо „ново разглеждане на делото, за да се отстранят последиците от нарушението“.

57. Съгласно чл. 309, ал. 2 във вр. с чл. 245, ал. 3 ГПК, ако молбата за възобновяване на дело е била уважена и първоначално уваженият иск в крайна сметка е бил отхвърлен, съдът, който разглежда възобновеното дело, трябва да разпорежи възстановяване на всички разходи, платени от първоначално загубилата страна.

II. Приложимо международно право и право на Европейския съюз

58. Приложимите международни инструменти са обобщени в делата *G. I. E. M. S. R. L. and Others v. Italy* ([ГК], № 1828/06, и двама др., § 139–153, 28 юни 2018 г.) и *Тодоров и др.* (цит. по-горе, § 116–120).

59. Що се отнася до европейското право, Директива 2014/42/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 3 април 2014 г. относно обезпечаване и конфискация на средства и облаги от престъпна дейност в ЕС („Директива“) установява „минималните правила за обезпечаването на имущество с оглед на евентуална последваща конфискация и за конфискацията на имущество при наказателни дела“ (чл. 1, § 1 от Директивата).

60. Член 4 от Директивата, озаглавен „Конфискация“, предвижда в § 1:

„Държавите членки предприемат необходимите мерки, за да може да се извърши конфискацията, изцяло или частично, на средства на престъпление и на облаги или на имущество, чиято стойност съответства на тези средства на престъпление или обла-

ги, при условие че има влязла в сила осъдителна присъда за извършено престъпление...“.

61. Член 5, § 1 от Директивата в допълнение урежда и т.нар. разширена конфискация по следния начин:

„Държавите членки приемат необходимите мерки, за да може да се извърши конфискацията, изцяло или частично, на имущество, принадлежащо на лице, осъдено за престъпление, което може да доведе пряко или косвено до икономическа полза, когато съдът – въз основа на обстоятелствата по делото, включително конкретните факти и наличните доказателства, като например доказателство, че стойността на имуществото е несъразмерна спрямо законните доходи на осъденото лице, е убеден, че въпросното имущество е придобито чрез престъпно поведение“.

62. Член 8 от Директивата предвижда, наред с другото:

„При посоченото в чл. 5 производство засегнатото лице има ефективна възможност да оспори обстоятелствата по случая, включително конкретните факти и наличните доказателства, въз основа на които въпросното имущество се разглежда като имущество, придобито чрез престъпно поведение“.

63. Съображения 15, 20 и 21 съдържат допълнителни разяснения:

„(15) При влязла в сила осъдителна присъда за престъпление следва да бъде възможно да се конфискуват средствата на престъплението и облагите от престъплението, или имуществото, чиято стойност съответства на тези средства или облаги. (...)

(20) При определяне на това дали дадено престъпление води до икономически облаги, държавите членки могат да вземат предвид начина на извършване (*modus operandi*), например ако условие за извършване на престъпление е то да е извършено в контекста на организираната престъпност или с умисъл за генериране на редовни печалби от престъпления. Това обаче не следва да засяга възможността да се прибегва към разширена конфискация.

(21) Разширената конфискация следва да бъде възможна, когато съдът е установил по удовлетворителен начин, че въпросното имущество е придобито чрез престъпно поведение. Това не означава, че трябва да се установи, че въпросното имущество е придобито чрез престъпно поведение. Държавите членки могат да предвидят например, че би било достатъчно съдът да разгледа ба-

ланса между вероятностите или да направи разумно предположение, че е в значителна степен по-вероятно въпросното имущество да е било придобито чрез престъпно поведение, отколкото чрез други дейности. В този контекст съдът трябва да разгледа конкретните обстоятелства по случая, включително фактите и наличните доказателства, въз основа на които би могло да се постанови решение за разширена конфискация. Фактът, че имуществото на лицето е несъразмерно спрямо законните му доходи, би могъл да бъде сред фактите, които дават основание на съда да направи извода, че имуществото е придобито чрез престъпно поведение. Държавите членки биха могли също така да предвидят изискване за определен период от време, в който имуществото би могло да се смята за придобито чрез престъпно поведение“.

64. На 28 октомври 2021 г. Съдът на Европейския съюз (наричан по-нататък СЕС) се произнася с решение относно Закона от 2018 г. (който заменя Закона от 2012 г., като предвижда по същество същия механизъм за отнемане – вж. § 36 по-горе) след отправено преюдициално запитване (вж. решение *Комисия за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобито имущество*, С-319/19, EU:C:2021:883). Поставените въпроси се отнасят до съвместимостта на Закона от 2018 г. с изискванията на Директива 2014/42.

65. На национално ниво З. В. е обвинена в злоупотреба със служебно положение. Наказателното производство срещу нея остава висящо. Междувременно Комисията внася искане за отнемане срещу нея, съпруга ѝ и едно дружество, тъй като има значително несъответствие между тяхното имущество и доходи. Въпросът е отнесен до СЕС от първоинстанционния Софийски градски съд, който се опасява, че Законът от 2018 г. може да не предвижда минималните процесуални гаранции, изисквани от Директивата.

66. СЕС постановява по-специално следното:

„36. [К]ато се имат предвид целите и текстът на разпоредбите на Директива 2014/42, както и контекстът, в който тя е приета, следва да се приеме, че тази директива (...) е акт, който има за цел да задължи държавите членки да въведат общи минимални правила за конфискация на средства и облаги, свързани с престъпле-

ния, с оглед по-конкретно да се улесни взаимното признаване на съдебни решения за конфискация, приети по наказателни дела.

37. Следователно Директива 2014/42 не урежда конфискацията на средства и облаги от незаконни дейности, постановена от съд на държава членка в рамките на производство или след производство, което не се отнася до установяването на едно или няколко престъпления. Всъщност конфискацията от този вид попада извън обхвата на минималните правила, които Директивата установява в съответствие с чл. 1, § 1 от нея, и следователно регламентирането ѝ влиза в рамките на споменатата в съображение 22 от Директивата компетентност на държавите членки да предвиждат по-широки правомощия в националното си право.

38. В случая изглежда, че висящото пред запитващата юрисдикция производство по конфискация е гражданско по природа и че вътрешното право предвижда наред с него и режим на конфискация по наказателното право. Наистина по силата на чл. 22, ал. 1 от Закона от 2018 г. [Комисията] образува производство, когато е уведомена, че съответното лице е привлечено като обвиняем за определени престъпления. Същевременно от материалите по делото, с които разполага Съдът, е видно, че разпоредбите на посочения закон предвиждат, че след образуването му това производство се отнася само до имуществото, за което се твърди, че е придобито незаконно, и се провежда независимо от евентуално наказателно производство срещу предполагаемия извършител на престъпленията, както и от изхода на такова производство, и поспециално от евентуална осъдителна присъда за извършителя.

39. При тези условия следва да се приеме, че решението, което запитващата юрисдикция следва да постанови по делото в главното производство, не се постановява в рамките на производство или след производство, което се отнася за едно или няколко престъпления. Освен това конфискацията, която този съд може да постанови след разглеждане на искането, с което е сезиран, не зависи от осъждането на съответното лице за извършено престъпление. Следователно такова производство не попада в обхвата на Директива 2014/42.

(...)

41. По изложените съображения (...) Директива 2014/42 трябва да се тълкува в смисъл, че не се прилага за правна уредба

на държава членка, съгласно която националният съд постановява конфискация на незаконно придобито имущество в рамките на производство или след производство, което не се отнася до установяването на едно или няколко престъпления“.

ПО ПРАВОТО

I. ОБЕДИНЯВАНЕ НА ЖАЛБИТЕ

67. Предвид сходния предмет на жалбите Съдът намира за целесъобразно да ги разгледа съвместно с едно решение.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 1 ОТ ПРОТОКОЛ № 1

68. Жалбоподателите се оплакват, че отнемането на имуществото им е било несправедливо и произволно. Те се позовават на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията и на чл. 6, § 1 и чл. 13 от Конвенцията.

69. Поради това, че е господар на квалификацията, която трябва да се даде на фактите по делото съгласно правото (вж. *Radomilja and Others v. Croatia* [ГК], № 37685/10 и 22768/12, § 114 и 126, 20.03.2018 г.), Съдът е на мнение, че оплакването подлежи на разглеждане единствено по чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията (вж. също *Тодоров и др. срещу България*, № 50705/11, и шестима други, § 129, 13.07.2021 г.). Разпоредбата гласи, както следва:

„Всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своите притежания. Никой не може да бъде лишен от своите притежания освен в интерес на обществото и съгласно условията, предвидени в закона и в общите принципи на международното право.

Предходните разпоредби не накърняват по никакъв начин правото на държавите да въвеждат такива закони, каквито сметнат за необходими за осъществяването на контрол върху ползването на притежанията в съответствие с общия интерес или за осигуряване на плащането на данъци или други постъпления или глоби“.

А. Допустимост

1. Злоупотреба с правото на индивидуална жалба

70. По отношение на жалбоподателя по жалба № 265/17 правителството твърди, че той е злоупотребил с правото си на индивидуална жалба по две причини. Първо, той е представил само диспозитива на присъдата си в България (вж. § 6 по-горе) с формуляра на жалбата си, но не и мотивите; последните са представени от правителството, след като то е било уведомено за жалбата. Второ, жалбоподателят е представил пред Съда документи относно положението си в Белгия, които не са били на разположение на националните съдилища в производството по отнемане.

71. Жалбоподателят не коментира тези въпроси.

72. Съгласно чл. 35, § 3 (а) от Конвенцията Съдът може да отхвърли жалба като злоупотреба с правото на индивидуална жалба, ако наред с други причини тя съзнателно е основана на неверни факти. Това важи и когато жалбоподателят е представил подвеждаща или непълна информация (вж. наред с други примери *Gross v. Switzerland* [ГК], № 67810/10, § 28, ECHR 2014, с допълнителни препратки).

73. Като се обърнем към обстоятелствата по настоящата жалба, изглежда, че жалбоподателят действително е представил информация, която отчасти е подвеждаща и непълна, както твърди правителството. Освен това жалбоподателят не е уведомил Съда за присъдата си в Белгия, информация за която отново е била предоставена на Съда от правителството едва след като е било уведомено за жалбата (вж. § 90 по-долу). Нито един от тези пропуски обаче, поотделно или в съвкупност, не изглежда да се отнася до информация, която е от съществено значение или засяга самата същност на жалбата. Разглежданото оплакване се отнася до отнемането на имуществото на жалбоподателя по причините и съображенията, изложени от българските съдилища, въз основа на известните и обсъдени от тях факти (вж. *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 228 и 127 по-долу); националните съдилища очевидно не са знаели за осъждането на жалбоподателя в Белгия и следователно не са го обсъдили (вж. § 10 по-горе). Поради това няма достатъчно основания да бъде обявена злоупотреба с правото на жалба по смисъла на чл. 35, § 3 (а) от Конвенцията.

2. Незачерпване на вътрешноправните средства за защита

74. По отношение на жалбоподателя по жалба № 265/17 правителството твърди още, че той не е изчерпал наличните вътрешноправни средства за защита, тъй като не е оспорил обстоятелството, че Търговищкият окръжен съд не е разпоредил разпит на свидетели, които според жалбоподателя биха могли да докажат наличието на паричен дар от брат му към него (вж. § 11 по-горе). Жалбоподателят не е отговорил на този аргумент.

75. От своя страна Съдът отбелязва, че всеки подобен пропуск на жалбоподателя се отнася само до един аспект на жалбата, който при това не е решаващ и е бил свързан само с един от аргументите му, изтъкнати на национално равнище. Следователно твърденият пропуск не е достатъчен, за да обоснове отхвърлянето на жалбата поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита.

76. По отношение на жалбоподателите по жалба № 26473/18 правителството твърди неизчерпване на две основания. Първо, жалбоподателите не са повдигнали изрично оплакванията си по чл. 1 от Протокол № 1 на национално равнище. Второ, макар жалбоподателите да твърдят, че отнемането на имуществото им е било произволно и несправедливо, те не са образували производство за непозволено увреждане срещу Комисията, излагайки аргументи в тази насока. Жалбоподателите не са коментирали тези въпроси.

77. Относно първата част от възражението на правителството Съдът смята, че макар жалбоподателите да не са се позовали изрично на чл. 1 от Протокол № 1 пред националните съдилища, те са повдигнали такова оплакване по същество. Те са положили усилия да защитят правата си на собственост, като са твърдели, че имуществото им е придобито законно и че презумпцията за незаконен произход на това имущество е неприложима към тях (вж. § 19 по-горе). Относно втората част на възражението правителството не е доказало, че жалбоподателите могат да претендират за обезщетение за мярка като отнемането на имуществото им, за която се смята, че е в съответствие с вътрешния правен ред. Правилата относно отговорността на държавата за вреди, причинени на физически лица, ясно посочват, че само действия или ре-

шения на държавни органи, които се смятат за незаконосъобразни, може да доведат до такава отговорност (вж. § 55 по-горе и *Недялков и др. срещу България* (решение по допустимост), № 663/11, § 62–64, 10.09.2013 г.).

78. Предвид горните съображения Съдът отхвърля възраженията на правителството, основани на неизчерпване на вътрешноправните средства за защита.

3. Заключение по допустимостта

79. Накрая Съдът отбелязва, че жалбите не са нито явно неоснователни, нито недопустими на някое от другите основания, изброени в чл. 35 от Конвенцията. Следователно те следва да бъдат обявени за допустими.

В. По същество

1. Становища на страните

(a) Жалбоподателите

(i) Жалба № 265/17 – Йорданов срещу България

80. Жалбоподателят не е представил становище по съществото на делото.

(ii) Жалба № 26473/18 – Бозаджиева и др. срещу България

81. Жалбоподателите приканват Съда да разгледа жалбите им в светлината на обвиненията, повдигнати срещу първата от тях, и заключенията на националните съдилища.

82. Жалбоподателите критикуват Закона от 2012 г. за автоматичното третиране на активи с неустановен произход като незаконно придобити активи, като смятат, че приравняването на двете категории е „изкуствено“. Те твърдят, че законният произход на такива активи често не може да бъде доказан поради „прекомерна тежест на доказване, формализъм [или] злоупотреба“. Поради това те смятат, че общият подход на Закона от 2012 г. е неправилен.

83. Жалбоподателите твърдят, че Законът от 2012 г. не е преследвал легитимна цел от обществен интерес. По-специално, той е нямал за цел да помогне в борбата с престъпността, тъй като не се е занимавал с установяването на престъпния произход на

активите, нито пък е можел по някакъв начин да предотврати извършването на престъпления. Вместо да намери начини за ефективна борба с престъпността, държавата се е задоволила да отнеме всяко подозрително имущество. Съществувал е обаче риск този механизъм да се прилага изборително или произволно.

84. Поради това, че Законът от 2012 г. не се е отнасял конкретно до отнемането на облаги от престъпления и осъждането за престъпление не е било предпоставка за отнемане, жалбоподателите смятат, че Законът от 2012 г. е бил сходен със Закона за собствеността на гражданите, който е бил в сила преди приемането на Закона от 2005 г. (вж. *Тодоров и др.*, § 112, цит. по-горе). Така жалбоподателите се позовават на заключенията на Съда по делото *Димитрови срещу България* (№ 12655/09, 3 март 2015 г.), където Съдът е критикувал Закона за собствеността на гражданите, като е приел, че отнемането по него на имуществото на тези жалбоподатели е било произволно.

85. Жалбоподателите изтъкват, че Законът от 2012 г. е предвиждал отнемане на много по-широки основания от тези, определени в Директива 2014/42/ЕС (вж. § 59–63 по-горе). Все пак в решението си по дело С-319/19 (вж. § 64–66 по-горе) СЕС е установил, че схема за отнемане като тази, установена със Закона от 2012 г., не попада в обхвата на Директивата. Това означава, че законът не е предвидил гаранциите и предпазните мерки, съдържащи се в Директивата, по-специално изискването за установяване на престъпния произход на имуществото, което подлежи на отнемане.

86. Накрая жалбоподателите оспорват заключенията на националните съдилища по делото им, като се оплакват, че върху тях е била възложена тежестта на доказване относно законния произход на техните активи. Те смятат, че отнемането на имуществото на втория и третия жалбоподател поради това, че те са свързани с първата жалбоподателка, е било прекомерно.

(в) *Правителството*

(i) *Общи бележки*

87. Правителството твърди, че Законът от 2012 г. е бил достатъчно ясен и последиците му са били предвидими. Той е съ-

държал адекватни гаранции срещу произвол, а съдебната практика по прилагането му е била уеднаквена.

88. Правителството твърди, че намесата в правата на жалбоподателите е преследвала легитимна цел от общ интерес. Това е така, тъй като Законът от 2012 г., на който се основава, е имал за цел да защити обществения интерес чрез „предотвратяване и ограничаване на възможностите за незаконно придобиване на активи и прехвърляне на такива активи“. Законът от 2012 г. е имал за цел също така „да подкопае икономическите основи на корупцията и организираната престъпност“, като премахне необяснимото богатство, натрупано в резултат на престъпна дейност.

89. Според правителството ситуацията с организираната престъпност в България в началото на новото хилядолетие е изисквала „решителни стъпки“. Една от тези стъпки е приемането на Закона от 2005 г. (вж. § 27 по-горе), който обаче се е оказал неефективен в много случаи и в крайна сметка е бил заменен със Закона от 2012 г. Последният не изисква установяване на връзка между предикатното престъпление и имуществото, което трябва да бъде конфискувано.

(ii) Становище по всяка от жалбите

(a) Жалба № 265/17 – Йорданов срещу България

90. Правителството представя осъдителна присъда на жалбоподателя, постановена в Белгия на 29 февруари 2008 г. от първоинстанционния съд на Лимбург. Жалбоподателят е бил осъден за това, че е наел деветима български граждани в едно от своите дружества в Белгия без необходимите разрешителни за работа, и за това, че не е плащал социалноосигурителни вноски. Престъпленията са били извършени през 2006 година. Жалбоподателят е бил осъден на глоба, чието плащане е било отложено за срок от три години. Осъдителната присъда и наложеното наказание са влезли в сила и са прехвърлени за изпълнение на българските власти. Правителството твърди, че тази присъда, ведно с изявленията на белгийските власти през 2011 г., че жалбоподателят е разследван за подобни престъпления (информация, обсъждана във вътрешното производство – вж. § 9 по-горе), означава, че той се е занимавал с „продължителна престъпна дейност“.

91. Правителството твърди, че националните съдилища са разгледали задълбочено исковете срещу жалбоподателя в хода на производството за отнемане и са изложили адекватни и достатъчни мотиви, когато са постановили отнемането, като освен това са изследвали „наличието на връзка между имуществото, доходите и незаконните дейности на жалбоподателя“. Жалбоподателят е разполагал с всички процесуални средства, за да докаже твърденията си относно произхода на имуществото си, но не е представил убедителни доказателства в това отношение.

92. Накрая правителството смята, че случаят на жалбоподателя е „ярък пример“ за ефективността на Закона от 2012 г., а именно за неговия успех в „противодействието на последиците от натрупването на „необяснимо богатство“.

(в) Жалба № 26473/18 – Бозаджиева и др. срещу България

93. В изявление, представено от правителството и подготвено за настоящото производство, Комисията твърди, че парите, получени от първата жалбоподателка и станали причина за различните производства срещу нея и другите жалбоподатели, всъщност са резултат от нейното участие в предполагаема измамна схема, провеждана в райони с преобладаващо мюсюлманско население. Схемата, разкрита от разследващи журналисти, е описана от Комисията по следния начин:

„[К]ато използват различни профили, понякога фалшиви, хората се регистрират в различни интернет сайтове и чрез фалшиви обещания за брак, твърдения, че се нуждаят от финансова помощ за лечение на несъществуваща болест, и други подобни средства мамят чужди граждани, най-често турски граждани, живеещи в различни части на света, с единствената цел да получат пари от тях, като разчитат най-вече на наивността и добрите намерения на чужденците, както и на някои правила на тяхната религия, като например изискването да помагат на бедните. Няма съмнение, че така описаната схема се основава на измама, която е престъпление, но [престъплението] е останало ненаказано най-вече защото измамените хора са многобройни и са чужденци, които не пребивават в България и следователно не е вероятно да се оплачат на местните власти, че са станали жертва на измама“.

Според Комисията горните обстоятелства са били причината, поради която първата жалбоподателка не е оспорила фактите, предявени срещу нея в наказателното производство (вж. § 17 по-горе), както са причина и за нежеланието на тримата жалбоподатели да разкрият действителния произход на парите си.

94. Относно отнемането на имуществото на жалбоподателите правителството твърди, че Варненският апелативен съд е установил „незаконни дейности“. Освен това той се е убедил, че е налице значително несъответствие между доходите на жалбоподателите и стойността на техните активи. Жалбоподателите останали до голяма степен пасивни и не доказали законния произход на имуществото си, като по-специално не успели да докажат твърдението си, че сумите, получени от чужбина, са били подаръци и заеми; във връзка с това те представили „необосновани и напълно неубедителни“ обяснения.

95. Освен това отнемането е било постановено в справедливо производство, в което жалбоподателите са имали възможност да представят доказателства и да докажат твърденията си. Варненският апелативен съд е извършил своя анализ въз основа на събраните доказателства и е представил адекватни мотиви в решението си.

2. Преценката на Съда

(а) Наличие на намеса и приложимо правило на чл. 1 от Протокол № 1

96. Страните не спорят, че отнемането на имуществото на жалбоподателите представлява намеса в правата им по чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

97. Член 1 от Протокол № 1, който по същество гарантира правото на мирно ползване на притежанията, включва три отделни правила. Първото от тях, изразено в първото изречение на § 1, установява принципа на мирното ползване на собствеността като цяло. Второто правило, във второто изречение на същия параграф, обхваща лишаването от собственост и го подчинява на определени условия. Третото правило, съдържащо се в § 2, признава, че договарящите държави имат право, наред с други неща, да контролират използването на собствеността в съответствие с общия интерес. Второто и третото правило, които се отнасят до

конкретни случаи на намеса в правото на мирно ползване на собствеността, трябва да се тълкуват в светлината на общия принцип, заложен в първото правило (вж., наред с други източници, *Immobiliare Saffi v. Italy* [ГК], № 22774/93, § 44, ЕCHR 1999-V).

98. В решението по делото *Тодоров и др.* (цит. по-горе, § 181) Съдът посочва, че в някои предишни случаи, свързани с отнемане на собственост, е смятал, че намесата в правата на жалбоподателите попада в обхвата на § 2 на чл. 1 от Протокол № 1, позволяващ контрол върху използването на собствеността в общ интерес, докато в други случаи е третираше такова отнемане като лишаване от собственост, както това е разгледано във второто изречение на § 1 от разпоредбата. Както и по делото *Тодоров и др.* (пак там, § 182, с допълнителни препратки), Съдът намира, че не е необходимо да определя кое от двете правила се прилага, като се има предвид, че приложимите принципи са по същество едни и същи. По-конкретно, намесата в правото на собственост по чл. 1 от Протокол № 1 трябва да бъде законна, да е в обществен интерес и да постига справедлив баланс между изискванията на общия интерес и правата на жалбоподателя.

(b) *Законност*

99. Първото условие, за да може дадена намеса да се смята за съвместима с чл. 1 от Протокол № 1, е тя да бъде законна (вж., наред с други източници, *Iatridis v. Greece* [ГК], № 31107/96, § 58, ЕCHR 1999-II). В разглеждания случай намесата в правата на жалбоподателите се основава на Закона от 2012 г. (вж. § 28–51 по-горе) и те не оспорват, че тя има основание във вътрешното право.

(c) *Легитимна цел*

100. Както бе споменато по-горе, всяка намеса на публичен орган в права, защитени по чл. 1 от Протокол № 1, трябва също така да преследва легитимна цел в общ интерес (вж. също, наред с други източници, *Bélané Nagy v. Hungary* [ГК], № 53080/13, § 113, 13.12.2016 г.).

101. По делото *Тодоров и др.* (цит. по-горе, § 186) Съдът установява, че намесата в „притежанията“ на жалбоподателите, основана на Закона от 2005 г., е преследвала легитимна цел – да предотврати незаконното придобиване на имущество чрез пре-

стъпна дейност и използването на това имущество. Както е дискутирано по-горе, Законът от 2005 г. изрично предвижда отнемане на облаги от престъпления (вж. § 27 по-горе). По подобен начин Съдът е постановявал и по други дела, свързани с конфискация на облаги от престъпления, че намесата в правата на жалбоподателя е преследвала легитимна цел от общ интерес (вж. например *Butler v. the United Kingdom* (решение по допустимост), № 41661/98, ECHR 2002-VI, и *Silickienė v. Lithuania*, № 20496/02, § 65, 10.04.2012 г.).

102. От друга страна, по делото *Димитрови* (цит. по-горе, § 53–54), което се отнася до конфискация на това, което според действащото по това време законодателство се нарича „доходи, несвързани с трудова дейност“, а не до конфискация на приходи от престъпление, Съдът установява, че намесата в правата на жалбоподателите не е преследвала легитимна цел от общ интерес. Съдът смята, че една от легитимните цели, предложени от правителството – стремежът към справедливост, равенство и справедливи условия за стопанска дейност, е твърде обща и неясна и противоречи на ценността за стопанското предприемачество. Освен това приложимото законодателство не е имало за цел да подпомогне борбата с престъпността въпреки твърденията на правителството, тъй като властите не са се опитали да докажат, че имуществото, което трябва да бъде конфискувано, е придобито от престъпна дейност; намесата не е имала за цел и противодействие на укриването на данъци, тъй като данъчното законодателство е било приложимо по отношение на доходите на жалбоподателите и властите действително са провели данъчни производства.

103. В настоящия случай правителството твърди, че Законът от 2012 г. е преследвал две цели – да подкопае икономическите основи на корупцията и организираната престъпност, като премахне необяснимото богатство, натрупано в резултат на престъпна дейност, и да предотврати и ограничи възможностите за незаконно придобиване и прехвърляне на имущество (вж. § 88 по-горе).

104. В мотивите на Закона от 2012 г., придружаващ го в парламента, се посочва, че целта на новото законодателство е да засили борбата с корупцията и организираната престъпност. В този

документ многократно се споменава необходимостта от приемане на законодателство, насочено към борба с организираната престъпност и корупцията, като се лишат извършителите на такива престъпления от всякаква финансова изгода (вж. § 28 по-горе). Освен това новото законодателство, което заменя Закона от 2005 г., не е обосновано с необходимостта от разширяване на обхвата на законодателството, а по-скоро с необходимостта от преодоляване на конкретен недостатък на първоначалния закон – необходимостта да се изчака приключването на наказателното производство, за да се пристъпи към отнемане (вж. § 28–29 по-горе).

105. Освен това българското правителство е заявило пред Комитета на министрите на Съвета на Европа, че целта на закона е „да се бори с корупцията и организираната престъпност“ (вж. § 30 по-горе). Подобна линия е възприета и спрямо ЕС, на който Законът от 2018 г., предвиждащ подобен модел на отнемане, е представен като транспониращ в българското право Директива 2014/42/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 3 април 2014 г. относно обезпечаване и конфискация на средства и облаги от престъпления (вж. § 36–37 по-горе).

106. В същата насока българският Конституционен съд отбелязва в решението си от 13 октомври 2012 г., че Законът от 2012 г. е имал за цел да осигури отнемането на това, което по същество е било печалба от престъпления или печалба от явно незаконни дейности – като укриване на данъци, контрабанда, корупция, трафик на хора или наркотици или кражби в големи размери (вж. § 31 по-горе). Конституционният съд постановява в допълнение, че Законът ще бъде приложим и без осъдителна присъда за престъпление, при обстоятелства, при които наказателното преследване е невъзможно поради смъртта на извършителя, амнистия или изтичане на давностен срок или други подобни причини, или когато доказателствата за престъпна дейност са били недостатъчни за „осъждане за престъпление, доказано по несъмнен начин“ (вж. § 34 по-горе).

107. В допълнение Съдът отбелязва, че Законът от 2012 г. съдържа списък с предикатни престъпления и някои административни нарушения. За да може Комисията да образува производство за отнемане, е необходимо поне подозрение за извършено

престъпление или окончателно решение относно административно нарушение (вж. § 40–41 по-горе).

108. Правителството твърди в допълнение, че Законът от 2012 г. е имал за цел „предотвратяване и ограничаване на възможностите за незаконно придобиване на активи и за прехвърляне на такива активи“ (вж. § 88 по-горе).

109. Подобна цел не е изрично посочена в обосновката на Закона от 2012 г. нито на национално, нито на международно равнище. Въпреки това тя е посочена в самия закон: в чл. 3, § 1 целта на закона е определена като „предотвратяване и ограничаване на възможностите за незаконно придобиване на имущество и разпореждането с него“ и е предвидено отнемане на „активи, за които не е установен законен източник“ (вж. § 38–39 по-горе). Правителството не успява да изясни какво би могло да бъде значението на „незаконно придобиване на активи“ освен активи, придобити в резултат на правонарушенията, наказателни или административни, посочени в Закона от 2012 г.

110. Съдът и по-рано е постановявал по различни поводи, че конфискацията на облаги от престъпления е в съответствие с общия интерес на общността (вж. *Raimondo v. Italy*, 22.02.1994 г., § 30, Серия А № 281 А). Заповедта за конфискация по отношение на имущество, придобито по престъпен начин, действа в общ интерес като възпиращ фактор за тези, които смятат да се занимават с престъпна дейност, и също така гарантира, че престъплението не носи изгода (вж. *Denisova and Moiseyeva v. Russia*, № 16903/03, § 58, 1.04.2010 г., с допълнителни препратки към *Phillips v. the United Kingdom*, № 41087/98, § 52, ЕСПЧ 2001 VII, и *Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein* (решение по допустимост), № 696/05, 10.07.2007 г.).

111. С оглед на гореизложеното Съдът приема, че Законът от 2012 г. преследва легитимна цел от обществен интерес – да се предотврати незаконното придобиване на имущество чрез престъпления или административни нарушения, както е посочено в самия закон.

(d) *Пропорционалност*

(i) *Общи съображения*

112. Приложимите общи принципи, произтичащи от съдебната практика на Съда, са обобщени в *Тодоров и др.* (цит. по-горе, § 187–188, с допълнителни препратки). По-специално, Съдът е приемал, че всяка намеса в правата на собственост трябва да постига справедлив баланс между изискванията на общия интерес на общността и изискванията за защита на индивидуалните права, като същевременно признава, че държавите все пак запазват широка свобода на преценка по отношение на мерките на политическата, икономическата или социалната стратегия. Освен това в съдебните производства, отнасящи се до правото на собственост, индивидът трябва да има разумна възможност да представи случая си пред компетентните органи и да оспори ефективно всички мерки, намесващи се в правата му, гарантирани от чл. 1 на Протокол № 1 към Конвенцията.

113. В решението си по делото *Тодоров и др.* (цит. по-горе, § 200–211) Съдът е направил подробен анализ на специфичните особености на Закона от 2005 г., така както е прилаган от националните съдилища. Както беше споменато по-горе, това дело се отнася до отнемане по Закона от 2005 г., който е законодателството, предхождащо Закона от 2012 г., отнасящо се изрично до облагите от престъпления (вж. § 27 по-горе). Съдът установи някои недостатъци в Закона от 2005 г. и в начина на неговото прилагане, които в много ситуации биха могли да означават, че жалбоподателите е трябвало да понесат прекомерна тежест и че балансът в производството е бил наклонен в полза на държавата.

114. Съдът изразява загриженост, че значителен брой от тези недостатъци са запазени в Закона от 2012 г.

115. Списъкът на предикатните престъпления по Закона от 2012 г. остава много широк и е сравним с този по Закона от 2005 г. (вж. § 40 по-горе и § 95 от делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе). По този начин производствата по Закона от 2012 г. е могло да бъдат предизвикани не само от особено тежки престъпления, като тези, свързани с организираната престъпност, трафика на наркотици, корупцията в държавната администрация или прането на пари, или други престъпления, за които може да се приеме, че

винаги водят до генериране на доходи, но и от редица други престъпления, а в допълнение и от някои административни нарушения.

116. Приложното поле на Закона от 2012 г. е широко и по отношение на периодите, за които се прилага. Макар че той не се отнася до активи, придобити през последните двадесет и пет години, както е направено със Закона от 2005 г. (вж. делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 98), той предвижда период от десет години, за който ответниците трябва да установят законността на своите доходи и разходи (вж. § 46 по-горе), а това все още е една значителна продължителност. Освен това Законът от 2012 г. е бил приложим дори когато предикатните престъпления са били извършени години преди влизането му в сила. Такъв е бил например случаят с една от разглежданите индивидуални жалби, тази на г-н Йорданов, където жалбоподателят е извършил престъпление в периода между 2005 и 2008 г. (вж. § 5 по-горе).

117. Както е и в случая със Закона от 2005 г. (вж. делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 202), Съдът смята за разумно да приеме, че твърде широкият обхват на приложение на Закона от 2012 г., съчетан с ретроактивното му прилагане, е направил задачата за доказване на законния източник на доходи или законния произход на всяко имущество трудна за жалбоподателите.

118. При все това в тази ситуация Законът от 2012 г. и съответната съдебна практика възлагат на ответниците тежестта да докажат законния произход на своите активи – положение, което е прието от Конституционния съд в решението му от 13 октомври 2012 г. (вж. § 38 по-горе). Съдът от своя страна, като припомня, че всяка правна система признава фактически или правни презумпции и че Конвенцията не забранява такива презумпции по принцип (вж., наред с други примери, *Arcuri v. Italy* (решение по допустимостта), № 52024/99, ECHR 2001-VII), не може да пренебрегне факта, че такава презумпция в конкретния случай е действала в комбинация с трудностите за жалбоподателите, описани по-горе, а именно тези, произтичащи от широкия обхват на Закона от 2012 г.

119. Освен това Съдът не е убеден, че „законността“ на източниците на доходи е била лесен за доказване въпрос. По делото *Тодоров и др.* (цит. по-горе, § 208) Съдът се позовава по-специал-

но на отказа на националните съдилища да приемат само свидетелски показания като доказателство за определени сделки, което завишава тежестта върху жалбоподателите в ситуация, в която те вече са били изправени пред задачата да установят финансовото си състояние отпреди много години.

120. Макар да не се съмнява, че горепосочените фактори трябва да са създали значителна тежест за ответниците в производствата по Закона от 2012 г. и (както и по Закона от 2005 г.) вероятно да са наклонили баланса в полза на държавата, Съдът не смята, че сами по себе си тези аспекти на режима на конфискация могат автоматично да доведат до извода, че всяка конфискация по Закона от 2012 г. е в нарушение на чл. 1 от Протокол № 1.

121. Това, което обаче би могло да буди безпокойство, в допълнение към различните фактори, изброени по-горе, е очевидното предположение, направено в Закона от 2012 г., че ответниците в производствата за конфискация не само са били замесени в неуточнени престъпни или незаконни дейности, но и че това е било така в продължение на много години (срв. съображенията по делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 206). Тази особеност произтича от общия подход на Закона от 2012 г., който смята, че не е необходимо да се търси установяване на такива дейности, но въпреки това очевидно предполага, че те са източник на имуществото, което трябва да бъде конфискувано. Макар Съдът да е наясно, че организираната престъпност понякога може да прибягва до по-сложни методи за придобиване на имущество, което затруднява проследяването на произхода му, той не може да не отбележи същевременно, че със Закона от 2012 г. е премахната важна гаранция, съдържаща се в Закона от 2005 г., а именно – изискването да се установи някаква връзка между имуществото, което трябва да бъде конфискувано, и предикатното престъпление. Следва също така да се отбележи, че българският Върховен съд в своето Тълкувателно решение № 4/07.12.2018 г., постановено след релевантните факти по настоящото дело, установява необходимостта от съществуване на такава връзка, като тълкува Закона от 2012 г. като насочен към имущество, придобито чрез престъпно поведение, и изискващ връзка с наказателното производство; тази констатация обаче е отменена от парламента, без да

бъдат изложени конкретни мотиви и той да се занимае с мотивите на българския Върховен съд (вж. § 48–51 по-горе).

122. В такава ситуация Съдът смята за уместно да следва, доколкото е възможно и с оглед на особеностите на настоящото дело, подход, подобен на установения по делото *Тодоров и др.* (цит. по-горе). По това дело той стига до заключението, че за да бъде дадена намеса в индивидуалните права по Закона от 2005 г. в съответствие с изискванията на чл. 1 от Протокол № 1, националните съдилища, постановили отнемането, трябва да предоставят някои подробности относно престъпното поведение, от което се твърди, че произхожда подлежащото на отнемане имущество, и да покажат по обосновен начин, че това имущество би могло да бъде облага от това поведение; такова изискване се разглежда като противовес на предимството на държавата в производството за отнемане, произтичащо от ограниченията на възможността на обвиняемите да оспорват ефективно мерките срещу тях съгласно Закона от 2005 г., и като базова гаранция за правата на жалбоподателите (вж. § 200–214 от това решение, като подходът е обобщен в § 215).

123. Подходът на Съда по делото *Тодоров и др.* се основава на съдебната му практика относно отнемането на облаги от престъпления, която също е обобщена в това решение (пак там, § 190–199). В предходни случаи Съдът е вземал предвид дали националните органи, които са постановили отнемане, са установили престъпния произход на съответното имущество. Например по делото *G. I. E. M. S. R. L. and Others v. Italy* ([ГК], № 1828/06, и двама други, § 301, 28.06.2018 г.) Съдът е отбелязал в своя анализ на пропорционалността степента на виновност или небрежност от страна на жалбоподателите. По други дела, като *Phillips* (цит. по-горе, § 53), *Veits v. Estonia* (№ 12951/11, § 74, 15.01.2015 г.) и *Silickienė* (цит. по-горе, § 68), Съдът се е стремил да се увери, че незаконният или престъпният произход на имуществото, което трябва да бъде конфискувано, е бил установен във вътрешното производство, дори и то да не е отговаряло на наказателноправния стандарт на доказване. За разлика от това Съдът е установил нарушения на разпоредбите на Конвенцията по някои други дела за отнемане, по които националните власти не са доказали, че отнетото имущество е било придобито от престъпление, нито са

предприели каквато и да е оценка на точното имущество, което би могло да бъде придобито чрез престъпление (вж. *Geerings v. the Netherlands*, № 30810/03, § 47, 1.03.2007 г., и *Rummi v. Estonia*, № 63362/09, § 107, 15.01.2015 г.).

124. С оглед на гореизложените съображения и като се позовава също така на заключението си горе, че Законът от 2012 г. преследва целта да лиши извършителите на престъпления и административни нарушения от тяхната финансова изгода (вж. § 111 по-горе), Съдът постановява, че за да бъде отнемането по Закона от 2012 г. в съответствие с изискванията на чл. 1 от Протокол № 1, е от съществено значение, като противовес на обсъдените по-горе потенциални недостатъци, националните съдилища да са предоставили някои подробности относно правонарушенията – наказателни или административни, от които се твърди, че произхожда имуществото, подлежащо на отнемане, и да са показали по обоснован начин, че може да съществува връзка между тези правонарушения и въпросното имущество.

125. И накрая, доколкото такъв анализ е бил действително извършен, Съдът би бил готов да се довери на преценката на националните съдилища, освен ако не установи, че тази преценка е произволна или явно необоснована (вж. решението по делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 216; също така по делото *Arcuri and Others*, цит. по-горе, и по делото *Bongiorno and Others v. Italy*, № 4514/07, § 49, 5.01.2010 г.).

(ii) По отношение на отделните жалби

(a) *Йорданов (жалба № 265/17)*

126. Жалбоподателят по жалба № 265/17 е осъден за престъпление – за укриване на данъци. Това престъпление само по себе си не е довело до финансова изгода, тъй като жалбоподателят, макар и с известно закъснение, е платил дължимия данък (вж. § 6 по-горе).

127. Макар националните съдилища да са разполагали с някои данни за предполагаемите незаконни дейности на жалбоподателя в Белгия, те са решили да не ги използват, като са взели предвид, че доколкото им е било известно, жалбоподателят нито е бил обвинен, нито осъден (вж. § 9–10 по-горе). Правителството представя осъждането на жалбоподателя през 2008 г. в Белгия и

твърди, че той е участвал в „продължителна престъпна дейност“ (вж. § 90 по-горе). Съдът обаче няма да вземе предвид тази информация, тъй като тя не е била обсъждана на национално ниво и следователно не е могла да послужи като основание за отнемането на имуществото на жалбоподателя (вж. за подобна ситуация делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 228). Освен за осъждането на жалбоподателя в България националните съдилища не са направили никакви други констатации относно престъпна дейност.

128. Освен това съдилищата констатирали, че ищецът не е доказал наличието на законни доходи, които да оправдаят придобиването на имуществото, чието отнемане се иска (вж. § 15 по-горе). Съдът не вижда причина да се съмнява в това заключение, тъй като не го смята за произволно или явно необосновано в светлината на обстоятелствата по жалбата (вж. за подобни констатации делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 256 и 265); националните съдилища са изложили адекватни и достатъчни мотиви, когато са отхвърлили твърдението на жалбоподателя, че той и съпругата му са получавали „законни“ доходи от различни източници.

129. Въпреки това подобно заключение само по себе си не е достатъчно, за да обоснове отнемането на имуществото на жалбоподателя. Както беше отбелязано по-горе, за да може отнемането да се разглежда като съответстващо на чл. 1 от Протокол № 1, националните органи е трябвало да предоставят допълнително някои данни относно наказателните или административните нарушения, за които се твърди, че са довели до придобиването на спорните активи, както и да покажат връзка между всяка такава дейност и въпросните активи (вж. § 124 по-горе).

130. Въпреки това, както вече беше отбелязано, единствената такава дейност, която е била действително установена по отношение на жалбоподателя, е извършеното в България престъпление, което не е донесло финансова изгода. Освен че е послужила като основание, позволяващо на Комисията да започне производство за отнемане, осъдителната присъда на жалбоподателя по никакъв начин не е била от значение за решението на съдилищата да постановят отнемането. Не е доказано, че съществува връзка между престъплението и имуществото, чието отнемане е поискано, а националните съдилища изрично постановяват, че процедурата по Закона от 2012 г. е „отделена“ от наказателното производ-

ство и неговия резултат (вж. § 16 и 25 по-горе). Вместо това съдилищата са счели, че имуществото, за което се иска отнемане, трябва да бъде конфискувано като „незаконно придобито“ само защото жалбоподателят не е успял да докаже никакви законни приходи, които да оправдаят придобиването му.

131. По този начин националните съдилища не са обсъдили никаква престъпна дейност или административно нарушение, които биха могли да бъдат източник на имуществото – предмет на иска за отнемане, нито са установили връзка между това имущество и такава дейност.

132. От това следва, че справедливият баланс, изискван от чл. 1 от Протокол № 1, както е тълкуван по-горе, не е бил постигнат в този случай и не е доказано, че намесата в „притежанията“ на жалбоподателя е пропорционална на каквато и да е законна цел, която тази намеса би могло да преследва.

133. Предвид гореизложеното е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

(в) *Бозаджиева и др. (жалба № 26473/18)*

134. При обстоятелствата по тази жалба отнемането е постановено, след като първата жалбоподателка е осъдена за укриване на данъци и за измамно получаване на детски надбавки (вж. § 17 по-горе).

135. Националните съдилища не са обсъждали никакво друго престъпно или незаконно поведение от страна на жалбоподателите. Макар че в производството пред Съда правителството е изложило твърдения, че парите, получени от жалбоподателите и използвани в неизвестна степен за придобиване на разглежданите активи, може да са били с незаконен или дори престъпен произход (вж. § 93 по-горе), тези твърдения са останали недоказани. Освен това те никога не са били обсъждани или вземани предвид от националните съдилища. Съдът отново повтаря, че не може да вземе предвид обстоятелства, които не са били разгледани на национално ниво и не са били използвани за обосноваване на отнемането на имуществото на жалбоподателите (вж. § 127 по-горе и решението по делото *Todorov and Others*, цит. по-горе, § 228).

136. За пореден път е установено, че имуществото, чието отнемане се иска, трябва да се смята за „незаконно придобито“ само

защото жалбоподателите не са доказали достатъчно законни доходи, за да го придобият по друг начин (вж. § 22–24 по-горе). Съдът не вижда причина да оспорва тази констатация на националните съдилища сама по себе си, тъй като тя не изглежда неразумна или явно неоснователна в светлината на обстоятелствата по жалбата.

137. Никога не се е твърдяло, че престъпленията, извършени от първата жалбоподателка – единствената забранена дейност, установена в националното дело, – са източник на имуществото, подлежащо на отнемане. Националните съдилища, постановили отнемане, никога не са се опитвали да установят връзка между тези активи и предикатните престъпления, като са приели, че това не е изискване на Закона от 2012 г. (вж. § 25 по-горе).

138. Съдът повтаря още веднъж горната си констатация, че за да бъде всяка конфискация по Закона от 2012 г. в съответствие с изискванията и гаранциите на чл. 1 от Протокол № 1, националните органи е трябвало да установят някаква престъпна дейност или административни нарушения, за които да се твърди, че са довели до придобиването на имуществото, подлежащо на отнемане, както и връзка между тази дейност и въпросното имущество (вж. § 124 по-горе). Дори в светлината на готовността си да се довери на всеки национален анализ в това отношение, доколкото той не е произволен или явно необоснован (вж. § 125 по-горе), Съдът смята, че изискваният стандарт не е изпълнен.

139. Следователно не е установено, че намесата в правата на жалбоподателите, дори и да е преследвала легитимна цел от общ интерес, е била пропорционална на тази цел.

140. Съответно и по отношение на тази жалба е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

III. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

141. Член 41 от Конвенцията предвижда:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, Съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевшата страна“.

А. Жалба № 265/17 – Йорданов срещу България

142. Жалбоподателят по тази жалба не е предявил никакви претенции за справедливо обезщетение. Съответно Съдът смята, че не е необходимо да му се присъжда каквато и да е сума на това основание.

143. Въпреки това Съдът отбелязва, че след констатацията му за нарушение на чл. 1 от Протокол № 1 за жалбоподателя остава отворена възможността да поиска възобновяване на делото си на национално ниво, за да бъдат преразгледани исковете за отнемане срещу него. Тази възможност е разгледана по-подробно в § 148 по-долу по отношение на останалите жалбоподатели.

В. Жалба № 26473/18 – Бозаджиева и др. срещу България**1. Имуществени вреди**

144. Жалбоподателите претендират за стойността на отнетото им имущество. Представяйки оценки, изготвени от експерт, те твърдят, че стойността на трите парцела с построените върху тях сгради, които вече са били изнесени на публична продажба от държавата (вж. § 26 по-горе), е 392 400 лв., равностойни на 200 630 евро, и че стойността на останалото им недвижимо имущество е 56 000 лв. (28 630 евро). Жалбоподателите претендират освен това 421 624 лв. (215 570 евро), които са били осъдени да заплатят на държавата (вж. § 26 по-горе). На последно място, жалбоподателите претендират за обезщетение за пропуснати ползи от отнетите им земи, които експертът е оценил на 85 138 лв. (43 530 евро).

145. Правителството не коментира тези претенции.

146. Съдът отбелязва, че като е стигнал до заключението, че е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1, той е установил, че националните съдилища, които са разгледали искането за отнемане на имуществото на жалбоподателите, не са уточнили забраненото поведение, довело до придобиването на имуществото, подлежащо на отнемане, нито са установили каквато и да е връзка между това имущество и въпросното поведение (вж. § 138–139 по-горе). Поради това, че анализът на тези въпроси не е бил извършен на национално ниво, Съдът не може да спекулира дали и до каква степен отнетите от жалбоподателите активи са били при-

ходи от престъпления или административни нарушения, нито какъв би бил възможният изход от производството, ако бяха спазени изискванията на чл. 1 от Протокол № 1. Поради това Съдът не е в състояние да направи правилна преценка на евентуалните вреди, претърпени от жалбоподателите поради необоснованото отнемане на имуществото (вж. делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 321).

147. Така Съдът смята, както и по делото *Тодоров и др.* (цит. по-горе, § 322), че с оглед на процесуалния характер на установеното нарушение възобновяване на вътрешното производство и повторно разглеждане на въпроса на национално равнище по принцип би представлявало подходящо средство за отстраняване на нарушението (вж. за подобни решения *Gereksar and Others v. Turkey*, № 34764/05, и трима други, § 75, 1.02.2011 г.; *Kravchuk v. Russia*, № 10899/12, § 55–56, 26.11.2019 г.; *Костов и др. срещу България*, № 66581/12 и 25054/15, § 105, 14.05.2020 г.).

148. Вътрешното право предвижда възможност за възобновяване на такива производства; по-конкретно, съгласно чл. 303, ал. 1, т. 7 от Гражданския процесуален кодекс заинтересована страна може да поиска възобновяване на гражданско производство, в случай че „Европейският съд по правата на човека с окончателно решение е установил нарушение на [Конвенцията]“ и „новото разглеждане на делото е необходимо, за да се отстранят последиците от нарушението“ (вж. § 56 по-горе). Жалбоподателите трябва да се възползват от тази възможност и ако делото им бъде разгледано отново, националните съдилища по принцип ще бъдат задължени да приложат чл. 1 от Протокол № 1, както е тълкуван от Съда (вж. делото *Тодоров и др.*, цит. по-горе, § 322).

149. И накрая, доколкото жалбоподателите претендират за обезщетение за пропуснати ползи, с оглед на горните съображения въпросът дали такива загуби са били неоснователно причинени от държавата ответник, остава въпрос на спекулация. Освен това, ако искът за отнемане срещу жалбоподателите бъде изцяло или частично отхвърлен след възобновяване на производството, те ще имат право да претендират обезщетение за всички вреди, причинени от решението за отнемане, включително по отношение на пропуснатите ползи. По-специално, чл. 91 от Закона от 2012 г. предвижда, че държавата носи отговорност за всички вре-

ди, причинени от незаконосъобразни решения или действия на нейните органи по този закон (вж. § 55 по-горе).

150. С оглед на това Съдът отхвърля предявените претенции за имуществени вреди.

2. Неимуществени вреди

151. По тази точка всеки от жалбоподателите претендира по 5000 евро.

152. Правителството не коментира тези претенции.

153. Съдът присъжда на първия и втория жалбоподател, г-жа Невин Бозаджиева и г-н Гюлвер Хасан, по 3000 евро за неимуществени вреди, както и всеки дължим данък върху тази сума, поради отнемането на имуществото им по начин, който преди това е бил критикуван от Съда и е бил признат за нарушение на чл. 1 от Протокол № 1.

154. От друга страна, Съдът отхвърля претенцията на дружеството „Руж-Дил“ ЕООД. Дружеството е собственост на втория жалбоподател (вж. § 18 по-горе) и жалбоподателите не са доказали, нито дори твърдят, че въпросните събития са повлияли по някакъв значителен начин негативно на неговата репутация, планиране или вземане на решения, или че вторият жалбоподател е претърпял на това отделно основание някакво особено безпокойство или неудобство (вж. за обстоятелствата, които трябва да се вземат предвид, *Comingersoll S. A. v. Portugal* ([ГК], № 35382/97, § 35, ECHR 2000-IV, и за заключение, подобно на настоящото, „Микроинтелект“ ООД срещу България, № 34129/03, § 59, 4 март 2014 г.).

3. Разходи и разноски

155. Жалбоподателите претендират по 6000 лв. (3070 евро), платени от тях за процесуалното им представителство пред националните съдилища. Те са представили съответните разписки.

156. По отношение на производството пред Съда жалбоподателите претендират по 6000 евро, от които 1000 евро данък върху добавената стойност, платени от тях на техните правни представители. Освен това те претендират за 1470 лв. (751 евро), които са платили за оценките на отнетите им имоти и за изчисляването на пропуснатите ползи (вж. § 144 по-горе). Претендират и

равностойността на 361 евро за пощенски разходи и превод. Жалбоподателите представят съответните разписки. Те искат всяко присъдено обезщетение по това перо да бъде изплатено директно на тях, с изключение на сумата от 361 евро, платена за пощенски разходи и превод, която сума да бъде преведена директно на адвокатското дружество, на техните законни представители Адвокатско дружество „Екимджиев и партньори“.

157. Правителството не коментира тези искания.

158. Съгласно практиката на Съда жалбоподателят има право на възстановяване на разходи и разноски само доколкото е доказано, че те са били действително направени, че са били необходими и разумни по своя размер.

159. В настоящия случай, като взе предвид документите, с които разполага, и горепосочените критерии, Съдът отхвърля искането за разходи и разноски, направени в националното производство. Съдът отбелязва, че ако жалбоподателите поискат възобновяване на това производство и в крайна сметка успеят, те могат да поискат възстановяване на тези разходи от държавата (вж. § 57 по-горе).

160. От друга страна, Съдът присъжда в пълен размер направените пред него разходи и разноски. Съдът счете това искане за основателно по размер, като взе предвид по-специално сложността на делото и повдигнатите нови въпроси по отношение на българското право. Така Съдът присъжда на жалбоподателите общо 7112 евро по тази точка, както и всеки евентуално дължим данък върху тази сума. Както е поискано, 361 евро от тази сума следва да бъдат преведени директно по банковата сметка на адвокатската кантора на процесуалните представители на жалбоподателите (вж. *mutatis mutandis, Khlaifia and Others v. Italy* [ГК], № 16483/12, § 288, ECHR 2016 (извлечения).

По тези съображения Съдът единодушно:

1. Обедини жалбите;
2. Прие, че жалбите са допустими;
3. Реши, че е налице нарушение на чл. 1 от Протокол № 1;
4. Реши, че:

(а) държавата ответник трябва да заплати на жалбоподателите по жалба 26473/18 в рамките на три месеца от датата, на която съдебното решение стане окончателно по силата на чл. 44, § 2 от Конвенцията, следните суми, конвертирани във валутата на държавата ответник по курса, валиден към датата на плащане:

(i) по 3000 евро (три хиляди евро) на г-жа Невин Бозаджиева и г-н Гюлвер Хасан, ведно с всеки евентуално дължим данък върху тези суми – обезщетение за претърпени неимуществени вреди;

(ii) 7112 евро (седем хиляди сто и дванадесет евро), плюс всеки данък, който може да бъде изискуем от жалбоподателите – за разходи и разноски, ведно с всеки евентуално дължим данък върху тази сума, както и 361 евро (триста шестдесет и едно евро), които да бъдат преведени пряко по банковата сметка на Адвокатското дружество „Екимджиев и партньори“;

(iii) от изтичането на посочения тримесечен срок до изплащането на сумите се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер на пределната лихва при отпускане на заем от Европейската централна банка през периода на неизпълнение, завишен с три пункта;

5. Отхвърля претенциите на жалбоподателите за обезщетение в останалата им част.

Изготвено на английски език и съобщено в писмена форма на 26 септември 2023 г. съгласно правило 77, § 2 и 3 от Правилника на Съда.

Милан Блашко
Секретар

Пер Пастор Виланова
Председател

ПРИЛОЖЕНИЕ

Списък на дела:

№	Жалба №	Име на делото	Заведено на	Жалбоподател Година на раждане или регистрация Местожителство или седалище Националност	Име на представи- теля Място на дейност
1.	265/17	<i>Йорданов срещу България</i>	21/12/2016	Росен Маринов Йорданов, 1965 г., Антверпен, белгийска, българска	Лъчезар Любомиров Попов София
2.	26473/18	<i>Бозаджиева и др. срещу България</i>	30/05/2018	Невин Рамадан Бозаджиева, 1977 г., Ясеновец, българска Гюлвер Исмаил Хасан 1968 г., Ясеновец, българска Дружество „РУЖ-ДИЛ“ ЕООД 2007 г., Ясеновец, българска	Михаил Тихолов Екимджиев Пловдив